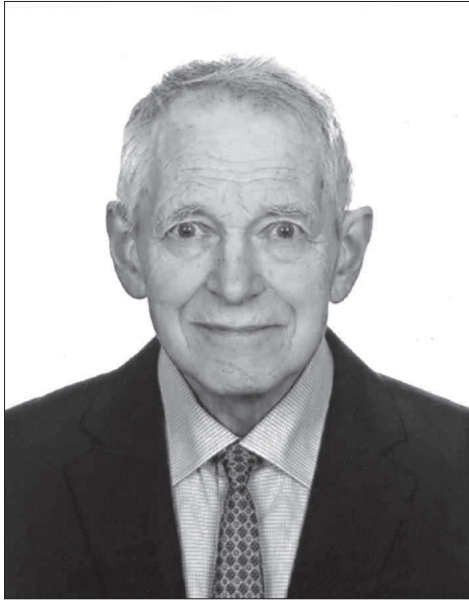

AKADĒMIĶIM VALDIM BĒRZIŅAM – 80

18. jūnijā Latvijas 20. gadsimta vēstures ievērojamam pētniekam Valdim Bērziņam aprit 80. gadskārta. Viņš piedzima Rīgā, bet viņa bērnības un skolas gadi pagāja Salacgrīvā. Viņa tēvs bija Pirmā pasaules kara un Krievijas pilsoņu kara dalībnieks, bet 1921. gadā atgriezās Latvijā no Padomju Krievijas. V. Bērziņš agri zaudēja vecākus, un tas viņu spieda rēķināties dzīvē ar saviem spēkiem un arī norūdīja raksturu. Viņš mācījās Salacgrīvas vidusskolā, kuru absolvēja 1953. gadā, tā paša gada rudenī iestājās Latvijas Universitātes Vēstures fakultātē, jo par vēsturi viņam radās interese jau skolas gados. Studiju gados V. Bērziņš lielāko daļu eksāmenu nokārtoja uz teicami un kā vienīgais kursā 1958. gadā pabeidza studijas ar “sarkano”, t.i., teicamnieka diplomu.

Pēc studiju beigšanas Valdis Bērziņš nostrādāja obligātos gadus Rucavas vidusskolā (Liepājas rajonā) par vēstures skolotāju un tad atgriezās Salacgrīvā. 1963. gadā viņš iestājās Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta aspirantūrā un sāka strādāt pie kandidāta

disertācijas par latviešu strēlnieku cīņām 1919. gadā akadēmiķa Jāņa Krastiņa vadībā, kas galvenokārt palīdzēja ar darbu publicēšanu. Sākās intensīvs darbs Rīgas un Maskavas arhīvos un bibliotēkās, vācot materiālus disertācijai un vienlaikus gatavojot publikācijai darbus par disertācijas tēmu. Triju gadu laikā disertācija bija sagatavota un 1966. gadā sekmīgi aizstāvēta. No 1966. gada Valdis Bērziņš sāka darbu Vēstures institūtā, kurā viņš nostrādāja 39 gadus. Viņš aktīvi iekļāvās institūta kolektīvā, apguva zinātniskā darba metodes un izstrādāja savu darba ievirzi, kas paredzēja stingru balstīšanos uz arhīva materiāliem un tajos sniegtiem faktiem, izslēdzot pat ticamus pieņēmumus. Šādu principu viņš ievēroja arī visos savos turpmākajos darbos. V. Bērziņam bija svešas politiskās spekulācijas un arī klaja propaganda. Lai gan savos darbos viņam bija jāievēro zināmas obligātas nodevas valdošai ideoloģijai, viņš vienmēr palika ļoti nacionāli noskaņots, izvairījās no piedalīšanās institūta sabiedriski politiskajos pasākumos. Bet viņu interesēja ne tikai zinātne – viņš apmeklēja svarcelšanas nodarbības, aizrāvās ar šaha spēli, pat spēlēja institūta šahistu komandā kopā ar Teodoru Zeidu, Ausekli Sprēsli, Jāni Babri.

60. gados Padomju Savienībā pēc ilgiem noklusējuma gadiem atkal pieauga interese par latviešu strēlniekiem. Tēma kļuva populāra arī Latvijā, pie tās sāka strādāt daudzi pētnieki, godā tika celti sarkanie latviešu strēlnieki. V. Bērziņš saprata, ka nopietna tēmas izpēte nav iedomājama bez arhīvu materiāliem, kas galvenokārt atradās Maskavā. Un nācās apgūt Maskavas arhīvu fondus, kas prasīja ilgu un nogurdinošu darbu, jo kopēšanas tehnikas toreiz nebija. Izdevās pat izņēmuma kārtā dabūt atļauju strādāt Rīgā Partijas vēstures institūta arhīvā, lai gan tur drīkstēja strādāt tikai partijas biedri. Tur atradās 20.–30. gados latviešu veco strēlnieku savāktie dokumenti, arī Jukuma Vācieša darbu manuskripti.

1969. gadā iznāca pirmā V. Bērziņa monogrāfija par latviešu strēlniekiem 1919. gadā, kas viņu izvirzīja latviešu strēlnieku vēstures pētnieku pirmajās rindās. 1970. gadā Vēstures institūts publicēja apjomīgo pētījumu “Latviešu strēlnieku vēsture” akadēmiķa J. Krastiņa redakcijā. Pirmo reizi vienā monogrāfijā bija apkopots viss latviešu strēlnieku cīņu ceļš no 1915. gada līdz 1920. gadam. Šis unikālais darbs līdz šim nav pārspēts. Latviešu strēlnieki bija un paliek latviešu tautas lepnums, viņi varonīgi aizstāvēja dzimto zemi, cīnījās Krievijas

pilsoņu kara frontēs pret balto ģenerāļu armijām, jo baltie ģenerāļi cīnījās “par vienotu nedalāmu Krieviju”, kurā Latvijai nebūtu paredzēta pat vismazākā autonomija.

Padomju vara izmantoja latviešu strēlnieku daļas pirmkārt kā militāros spēku, bet mūsdienu Krievijas šovinistiski noskaņotie žurnālisti un publicisti iztēlo viņus kā briesmīgus slepkavas un soda akciju veicējus. Viņi atkārtoti to, ko 20.–30. gados krievu emigrantu politiķi un ideologi rakstīja, piedēvējot savu neveiksmi pilsoņu karā latviešu strēlniekiem. 20–30 tūkstoši latviešu strēlnieku veidoja tikai niecīgu daļu no 3–5 miljonu lielās Sarkanās armijas.

Latviešu strēlnieku vēstures iznākšana (to 1972. gadā izdeva arī krievu valodā) bija liels zinātnisks sasniegums. 1977. gadā astoņiem grāmatas kolektīva autoriem (arī V. Bērziņam) tika piešķirta Latvijas PSR Valsts prēmija.

1970. gada sākumā V. Bērziņš sāka strādāt arī pie latviešu strēlnieku 5. pulka komandiera Jukuma Vācieša (1873–1938), kas 1918.–1919. gadā kļuva par Sarkanās armijas pirmo virspavēlnieku, dzīves pētīšanas. 1973. gadā iznāca monogrāfija (līdzautors J. Ruberts) “Pirmais virspavēlnieks”, vēlāk dokumentu krājums krievu valodā, populārzinātniskais darbs “Es iešu pirmais” (1984), arī citi izdevumi un raksti. V. Bērziņš ir Jukuma Vācieša dzīves un darbu lielākais popularizētājs.

V. Bērziņš publicējis sešas populārzinātniskas grāmatas un mācību līdzekļus, piedalījies kā nodaļu autors arī deviņās kolektīvajās monogrāfijās, sastādījis divus dokumentu krājumus, publicējis vairākas recenzijas. Tikai žurnālā “Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis” publicēti 12 zinātniskie raksti, “Dabas un vēstures kalendārā” 11 zinātniski populārie raksti, ap 30 rakstu periodiskajos izdevumos, raksti Latvijas PSR Mazās enciklopēdijas trijos sējumos, uzstāšanās vairākās konferencēs Rīgā un rajonos. 1974. gadā V. Bērziņš kļuva par vecāko zinātnisko līdzstrādnieku, 1989. gadā aizstāvēja doktora disertāciju (to 1990. gadā atzina un viņš kļuva par Dr. habil. hist.).

1982. gadā ar monogrāfiju “Latvija Pirmā pasaules kara laikā” iezīmējās trešā lielā līnija V. Bērziņa zinātniskajā darbā. Tika radīts apkopojošais darbs par 1914.–1917. gada notikumiem Latvijā, kurā bija iestrādāti jauni materiāli un nosprausti jauni pētījumu virzieni šī posma pētniecībā. Monogrāfija kļuva ļoti populāra studentu vēstur-

nieku vidū. Pirmā pasaules kara tēmu V. Bērziņš turpināja arī citās publikācijās.

Latviešu tautas atmoda, Latvijas Republikas neatkarības atjaunošana pavēra jaunu posmu arī V. Bērziņa zinātniskajā darbībā: nozuda politiskie ierobežojumi, pavērās iespējas un kontakti ar Rietumu valsti un latviešu trimdas pētniekiem.

V. Bērziņš aktīvi iekļāvās Latvijas vēstures zinātnes pārveidošanas un tālākās attīstības darbā, stingri aizstāvot viedokli par Vēstures institūta saglabāšanu un iestājoties pret plāniem to sadalīt. 1991. gada janvārī viņš institūta grupas sastāvā devās uz Vecrīgu barikāžu aizstāvju atbalstīšanai.

90. gados Latvija piedzīvoja īstu “vēstures bumu” – parādījās simtiem grāmatu un brošūru, tika no jauna izdotas Latvijas Republikas (1920–1940) laikā publicētas grāmatas par vēsturi, parādījās arī trimdas vēsturnieku darbi, kā arī neskaitāmi raksti periodiskajos izdevumos. Latvieši vēsturē meklēja atbildi uz daudziem jautājumiem. 1991. gadā iznāca Valda Bērziņa neliela grāmata (līdzautors A. Bambals) “Latvijas armija”, kas populārā veidā iepazīstināja lasītājus ar tik svarīgu valsts institūciju – Latvijas armiju no 1918. gada līdz 1940. gadam. Šis darbs kļuva par rokasgrāmatu gan vēstures skolotājiem un studentiem, gan arī plašam lasītāju lokam.

1995. gadā iznāca V. Bērziņa apjomīgā monogrāfija “Latviešu strēlnieki: Drāma un traģēdija”. Tā jau no jauna skatījuma parādīja latviešu strēlnieku vietu Latvijas vēsturē. Darbs balstījās uz plašu avotu materiālu un arī publicētiem pētījumiem, iekļaujot latviešu strēlnieku kopējā vēsturē arī Imantas pulka un Troickas bataljona strēlniekus, kas atradās Krievijas balto spēku pusē un atgriezās Latvijā no Tālaļiem Austrumiem tikai 1920. gadā.

1993. gadā V. Bērziņam piešķīra profesora grādu un no 1996. gada līdz 2000. gadam viņš vadīja nozīmīgo Latvijas vēstures institūta struktūras vienību – Vēstures nodaļu, kurā strādāja ap 20 pētnieku un kuras darbības lauks bija Latvijas vēsture no 13. līdz 21. gadsimtam.

90. gadu vidū institūts sāka darbu pie liela un atbildīga projekta – Latvijas 20. gadsimta vēstures uzrakstīšanas. To bija paredzēts izdot trijos sējumos. 2000. gadā iznāca pirmais sējums par Latviju 1900.–1918. gadā, bet 2003. gadā otrais sējums “Neatkarīgā valsts, 1918–1940”. Abu šo apjomīgo sējumu organizētājs, rediģētājs un

atbildīgais redaktors bija Valdis Bērziņš. Šo divu sējumu (810 un 1000 lpp.) sagatavošana un izdošana bija īsts varoņdarbs vēstures zinātnē. Pirmajā sējumā bija 27, bet otrajā – 16 autori gan no Latvijas vēstures institūta, gan no citām iestādēm. Autori rakstīja par dažādām tēmām, to visu nācās zinātniski novērtēt, rediģēt un bieži arī pašam pierakstīt trūkstošo. Darbam bija jāatbilst Eiropas vēstures standartiem, bija jāizmanto jaunākā Latvijā un ārzemēs izdotā vēstures literatūra un jaunas atziņas. Pirmajā sējumā pirmo reizi Latvijas vēstures apkopojošos darbos bija iekļauti materiāli par Latvijas nacionālajām un sociālajām (pilsētu un lauku) grupām, bet otrajā sējumā dots konceptīvs un dziļš pārskats par Latvijas Republikas ārpolitiku, iekšpolitiku, ekonomiku, politisko un kultūras dzīvi. Šie divi izdevumi vēl ilgu gadu desmitus kalpos kā nozīmīgs Latvijas vēstures izziņas materiāls.

Latvijas neatkarības atjaunošana pavēra Valdim Bērziņam ceļu uz Rietumu bibliotēkām un arhīviem. Viņš 12 reizes devās uz ārzemēm, gan uzstājoties ar referātiem Somijā, Šveicē, Zviedrijā, ASV, gan ar dažādu starptautisko fondu atbalstu veicot vēstures materiālu izpēti darbu Hūvera kara un miera institūtā (Stenfordā, ASV), Britu muzeja bibliotēkā, ASV Kongresa bibliotēkā un ASV Nacionālajā arhīvā. Iegūtos materiālus viņš izmantoja gan 20. gadsimta vēstures sējumos, gan arī citās publikācijās. Viņš piedalījās ar referātiem 1991. un 1992. gadā Rīgā notikušajās starptautiskajās konferencēs, tāpat 1905. gada revolūcijai veltītajā konferencē (2000).

No 2000. gada V. Bērziņš ir Latvijas vēstures institūta vadošais pētnieks, šajā gadā viņš saņēma Latvijas Zinātņu akadēmijas un a/s “Grindeks” balvu un prēmiju, bet 2004. gadā – Kārļa Ulmaņa balvu.

V. Bērziņš vairākkārt piedalījās kā oponents vēstures doktoru darbu aizstāvēšanā, aktīvi sadarbojās ar Latvijas Kara muzeju un Saīslacgrīvas novada muzeju.

Ļoti plašs ir viņa sabiedrisko darbu uzskaitījums. 1992. gadā viņu ievēlēja par Latvijas Zinātņu akadēmijas korespondētājlocekli, bet 1998. gadā – par akadēmijas īsteno locekli. 2005. gadā viņš kļuva par emeritēto zinātnieku. V. Bērziņš bija institūta Domes loceklis, Latvijas Prezidenta izveidotās Vēsturnieku komisijas loceklis, Latvijas vēstures institūta habilitācijas un promocijas padomes loceklis, Latvijas Zinātņu padomes vēstures ekspertu komisijas loceklis un priekšsēdē-

tājs, Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes promocijas padomes loceklis, Latvijas vēstures institūta Redakcijas padomes loceklis.

2005. gadā V. Bērziņš aizgāja pensijā un pārcēlās uz dzīvi Salacgrīvā. Bet viņš saglabā ciešus sakarus ar institūtu, aktīvi iestājas presē gan par Latvijas vēstures kā atsevišķa priekšmeta pasniegšanu skolās, gan par Latvijas vēstures zinātnei nepieciešamā finansējuma palielināšanu, kas palīdzētu piesaistīt jaunus pētniekus. Viņš piedalās institūta pasākumos, dziļi pārdzīvo tā veiksmes un neveiksmes.

Būdam pensijā, viņš nav pametis arī vēstures pētniecības darbu, pievēršoties jaunam virzienam savā zinātniskajā darbā – Latvijas valsts pasludināšanas, nostiprināšanas un sociāli politiskiem procesiem 20. gs. 20. gados. Par to liecina viņa publikācijas “Latvijas Vēstures Institūta Žurnālā” – septiņi zinātniskie darbi un divas recenzijas. Latvijas vēsturnieku I kongresā (2011) viņš piedalījās ar referātu par latviešu strēlniekiem pārmaiņu gados (1917–1918) un Starptautiskajā vēsturnieku konferencē par Pirmo pasaules karu Latvijas Kara muzejā (2014) referēja par militārajām cīņām Rīgas līcī.

2014. gadā Latvijas vēstures mazajā bibliotēkā iznāk V. Bērziņa populārā grāmata “Latviešu strēlnieki Pirmajā pasaules karā (1915–1917)” un apjomīgs raksts par latviešu strēlniekiem bagātīgi ilustrētajā krājumā “Pulcējaties zem latviešu karogiem”, viņš piedalās arī televīzijas filmā par Jukumu Vācieti (2013).

Par lielu ieguldījumu Latvijas vēstures zinātnē 2012. gadā V. Bērziņš apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa IV šķiru.

Uzticams palīgs un domubiedrs Valdim Bērziņam allaž ir viņa sieva enerģiskā vēsturniece Ināra Bērziņa, arī meita Laura beigusi vēstures studijas Latvijas Universitātē, bet dēls Arnis vienmēr izrādījis lielu interesi par Latvijas senāko vēsturi un lepojas ar tēva darbiem par latviešu strēlniekiem. Pēdējos desmit gadus Valdis Bērziņš savu dzimšanas dienu atzīmē kopā ar Līgo svētkiem draugu pulkā. Un vislabākais novēlējums viņam ir: vēl ilgi iededzināt ugunsroku Salacas upes karstā Jāņu vakarā un arī sagaidīt, kad Latvijas vēstures institūts sagatavos viņa publikāciju bibliogrāfisko rādītāju.

Ēriks Žagars